

(Ne)zaželeni sosed: Grožnja in varnost v diskurzu evropske imigracijske politike

Splošna (medijska) podoba *prihajajočih* afriških »ilegalnih« imigrantov na obale Evropske unije je pravzaprav podoba njihovega reševanja. Značilen je že kar standardizirani kader: imigranti so tu, pred vrati (od kod so prišli, ostaja bolj ali manj neznanka; kraj, od koder prihajajo, je največkrat ukalupljen v skupni označevalec »Afrika«), in ker ni verjetno, da bi se v zadnjem trenutku obrnili, jim je treba stopiti naproti. Pri tem akt prihoda Afričanov hkrati pomeni tudi napoved težav, na katere se Evropejci odzovejo z reševanjem temnopoltih pribežnikov z razmajanih ladij. Sredi neskončne modrine Sredozemskega morja so čolni in barkače videti drobni, prepuščeni negotovi usodi. Vsaj dokler se jim evropski helikopterji in ladje s tehnološko izpopolnjenimi navigacijskimi sistemi ne približajo. Takšna je zato pogosto sekvenca kadrov, ki jih lahko spremljamo v medijih: najprej panoramski posnetek morja, na njem tavajoča ladja in šele nato reševanje imigrantov. Konča se ponavadi s posnetki nevzdržnih razmer v začasnih nastanitvenih taboriščih na obalah evropskih držav.

Preko portretiranja akcij, v katerih usposobljeni in opremljeni reševalci *tik pred* potopom izpraznijo prenatrpane barkače, je končni iztek premisleka skorajda neizogibno en sam: vsaka zgodba se ne konča tako srečno; tragedije s smrtnim izidom so v takšnih razmerah vedno mogoče. Ravno posredovanje, reševanje obupanih prišlekov in pomoč v prvih zasilnih taboriščih ob obalah Evrope bi lahko razumeli kot dokaz, da zahodna družba ni sebični in nemi opazovalec trpljenja, ki bi ne želel pomagati ali ne hotel razumeti avantur, v katere se spuščajo Afričani. V tej podobi so resnični pasivni opazovalci prav imigranti, so priča lastnemu trpljenju in težkim trenutkom, ko sledijo svojemu cilju. Njihov pogled, drža telesa in dejanja so tista, ki izdajajo nejevernost v konkreten položaj, v katerem so se znašli. In ta pogled nam daje občutek krivde in sočutja.

Sočutje do žrtev je način, kako se izogniti nevzdržnemu pritisku tega pogleda, in zato obstaja prepričanje, da je prišleke treba razumeti, spoznati njihove težave in jim omogočiti dostojno bivanje. Jim pomagati in ponuditi oskrbo, ki jo potrebujejo. In vendar – ob tem je potrebna

¹ *Dnevnik: Obramba Evrope pred priseljenci* (Trnik, Samo, 9. 10. 2007).

² *BBC News: Gambia – new front in migrant trade* (Fleming, Lucy, 10. 10. 2006).

³ *Taking forward the common immigration and asylum policy for Europe*. Dostopno na <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/08/948&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> (16. 7. 2008).

⁴ *Ibid.*

⁵ *Ibid.*

previdnost. Evropska imigracijska politika je usmerjena predvsem v zaježitev ilegalnega priseljevanja, kar pomeni, da je treba nezakonite priškele ustaviti in jim preprečiti nastanitev na stari celini. Naslovi v tiskanih medijih in medmrežju povedo veliko: *Obramba Evrope pred priseljenci*,¹ *Gambija – nova fronta v migracijski trgovini*.² Tudi v nedavnem sporočilu za javnost, ki ga je objavila Evropska komisija,³ se je izjava komisarja Jacquesa Barrota, pooblaščenega za področje svobode, varnosti in pravosodja, iztekla v čisto dvojnost. Tako so po eni strani lahko imigracije evropska priložnost za gospodarski razvoj in blaginjo, pri čemer je treba priškele spoštovati in biti do njih strpen. Po drugi strani pa vznikne ostra zarez, ko ni dovoljeno nikakršno popuščanje nezakonitim priseljencem. Če se jih diskreditira že s tem, da so »na drugi strani« zakona, pa je poleg tega proti njim uperjena tudi ost militantne retorike: Priseljivanje je za Evropsko unijo priložnost in izziv: če se pravilno upravlja, je bogastvo za naše družbe in gospodarstva. V Evropi brez notranjih meja morajo države članice in Evropska unija delovati na podlagi skupne vizije. To je prvi pogoj za upravljanje zakonitega priseljevanja in vključenosti, kot tudi za boj proti nezakonitemu priseljevanju ob upoštevanju univerzalnih vrednot, kot so varstvo beguncev, spoštovanje človekovega dostojanstva in strpnost.⁴

Tako rekoč nemogoče je prezreti na prvi pogled izključujočo dvopolnost, ki se je izrisala v zgornjih odstavkih. Obstaja neka določena hkratnost, vzporednost dveh diametralnih pozicij: če obstaja težnja po pomoči prišelkom, pa v enaki meri Evropa zahteva postavitev branikov. Celo prek militantnih tropov se jasno kaže, da ima toleranca svojo mejo. Ostra meja ne demonstrira le tega, da je reguliranje migracijskih tokov nujno, pač pa se invertira v vprašanje varnosti. Ne nazadnje tudi že omenjeno sporočilo za javnost Evropske komisije govori o tem, da je eden pomembnih stebrov, na katerem bo morala temeljiti skupna evropska politika priseljevanja, ravno področje varnosti.⁵ Ta gesta obrata, kjer ob ideji univerzalne vrednote strpnosti vzporedno vznikne potreba po nadzoru priseljevanja, nakazuje in celo udejanja strah pred imigranti. Od kod in zakaj to močno čustvo? Strah pred neznanim? Strah pred tem, da bodo priseljenci prevzeli »evropska« delovna mesta? Če so pozitivni odgovori na slednji vprašanji prav gotovo pogosti, pa strah predvsem implicira nevarnost, grožnjo. Na tem mestu velja opozorilo, da grožnje ne pomenijo le ilegalni priseljenci, temveč tudi nizkokvalificirani delavci, ki so že v prostoru Evropske unije. Predvsem delovna sila iz vzhodne Evrope pooseblja »prikazen«, ki lomasti po zahodni Evropi. Označevalec »Vzhod« v prevladujočem pogledu in orientalističnem diskurzu kaže na manko evropskosti, kar pomeni, da je vzhodnjaštvo (*eastness*) v svoji esenci drugačno in zunanje »pravi« Evropi (njenim (moralnim) vrednotam, načinu delovanja, kulturnim podvzetjem itd.) (Kuus, 2004). Reprezentacije zdomskih delavcev iz Vzhodne Evrope subtilno prehajajo med večpomenskostjo: delavci so hkrati kradljivci delovnih mest in krnitveni element moralnih in etičnih norm zahodne družbe (Pijpers, 2006). S prevladujočo podobo zdomskih delavcev, ki smo jo postavili ob bok afriškim »ilegalnim« priseljencem, smo izpostavili predvsem problematiko distinkcije znotraj/zunaj. Kako je nekdo, ki prihaja iz Evropske unije, moteči element in mu je s tem podeljena vloga zunanjega? Mar ni tako izenačen z »nezakonitimi« priseljenci, ki prihajajo iz »tretjih« držav, torej tistih, ki niso članice Evropske unije? Kako torej misliti relacijo znotraj-zunaj? V članku se bomo, med drugim, soočili tudi z vprašanjem, kako se ideje o grožnji umeščajo.

⁶ Koncept biooblasti bo v tem delu tudi na kratko predstavljen, vendar je njegova pomenskost tako široka, da je v tako kratkem orisu ni mogoče izčrpati. O analitiki biooblasti glej Foucault (2008).

Je primer primeren uvod? (uvod)

Zakaj primer namesto uvoda? Morda niti ne gre za nadomestek, saj primer nastopa kot uvod. Razmisliti je torej treba ne o *namesto*, temveč o *na mestu*. Torej, zakaj postaviti primer na mesto uvoda? Razlog bi lahko bil pragmatične narave. Primer učinkovito pritegne bralca v besedilo; ga vanj povleče in potopi, hkrati pa mu nakaže, kaj je osrednja tema prispevka. Primer je lahko torej tudi orientacijska točka, s katero naj si bralec pomaga razumeti razpravo v nadaljevanju besedila. Je potemtakem oris »vsakodnevne situacije« koristen napotek, ki bo po opravljeni analizi deloval kot konkretni, partikularni dokaz v nadaljevanju sicer abstraktnega besedila?

Te možnosti bralcu ni mogoče odtegniti, vendar ima tokrat primer na mestu uvoda še drugo, morda pomembnejšo funkcijo. »Praktični« primer ne naslavlja »od-resničnega-sveta-odmaknjene« teorije zato, da bi bralec slednjo povratno lažje razumel. Ni predstavljen zato, da bi pokazal, da teorija in praksa najdeta stičišče. Primer se nam na tem mestu zdi primeren, ker ni pasivno orodje, temveč aktivni element, ki vodi teorijo. Ne ostaja na svojem mestu, temveč je v okviru pričujočega besedila ves čas v gibanju, tu je ravno zato, da ga premikamo, besedilo pretresamo skozenj iz različnih zornih kotov ter ga postavljamo v vlogo dekompozitorja in rekonpozitorja obravnavane vsebine. Je teoretično orodje, ki osvetli strukturo ideje teksta. Njena aktivna sila je hkrati določena oblika retroaktivne sile, ki pokaže nekaj, česar ravno v izhodišču ni bilo mogoče videti. V njem je ploden, generativen paradoks: primer se nahaja pred besedilom, vendar ob branju besedila vnazaj osmišlja in kreira vsebinsko vrednost prebranega. Gre za antihermenevtično lekcijo, kjer ni v ospredju pomenskost konteksta, ki bi bil vodilo za razumevanje podrobnosti. Posamezne značilnosti so tiste, ki zaznamujejo in določajo celotno perspektivo in v tem smislu detalj kontekstualizira kontekst.

Vsebinska razprava pričujočega besedila je razdeljena v dva vsebinska sklopa, ki pa sta med seboj prepletena in povezana, zato je pomembno, da ju kljub razdeljenosti mislimo kot druga v drugo vraščeni vsebinski enoti. V prvem sklopu je izpostavljeno vprašanje imigrantov, ki so v prevladujoči podobi osmišljeni kot *grožnja* Evropski uniji, evropskemu redu, evropskemu gospodarstvu itd. Zanimalo nas bo, kako se vzpostavlja tovrstna podoba »ilegalnih« imigrantov in kakšna so načela, po katerih delujejo kot grožnja. Poleg tega je namen prvega sklopa članka premisliti, kakšno funkcijo ima v diskurzu migracijskih politik grožnja. Pri tem bo teoretska refleksija usmerjena k dvema tezama. Prvič, grožnja, predočena tudi prek migracijskih politik, je »načrtna« stava oblasti. Oblastne strukture Evropske unije v tem pogledu nujno potrebujejo tovrstno tehnologijo oblasti, saj tako zagotavljajo lasten obstoj. Drugič, če si oblast z demonstriranjem grožnje utrjuje položaj, pa ji to nikakor ne zadošča; svojo avtoriteto mora prek grožnje utemeljiti tudi skozi prakse in strategije, v okviru katerih posamezniki lasten položaj vežejo na skupnost kot organsko celoto. Poanta je, da je prežeha nevarnost konstituirajoči element določene skupnosti in hkrati neumanjkljivi element, prek katerega določena družba more najti lastno esenco.

V drugem vsebinskem sklopu bomo sklepe iz prvega dela reflektirali prek Foucaultovega koncepta biooblasti.⁶ Pri tem bo v središču predvsem premislek, kako predpostavljena grožnja zahteva odziv skozi prizmo varnostnega vprašanja, skozi koncept varnosti. Pokazali bomo – in tako nadgradili tezo iz prvega dela –, da predočanje nevarnosti oziroma grožnje ni le preprosta poteza oblasti. Težko bi bilo (zgolj) trditi, da je to as iz rokava, ki ga oblast lahko potegne kadarkoli. Oblastne tehnike so veliko kompleksnejše; ravno to pa bomo z biopolitiko skušali pokazati. Namen drugega

vsebinskega sklopa je torej analizirati, kako oblast preko vprašanja varnosti deluje, na katerih ravneh se nahaja in od kod se napaja njena moč. Pri tem trdimo, da so imigracijske politike ena izmed tehnologij sebstva, prek katerih se posamezniki konstituirajo ravno s termini prežee nevarnosti.

⁷ Ne nazadnje je dober dokaz za to že dejstvo, da je imigracijska politika Evropske komisije uvrščena na področje svobode, varnosti in pravic. Glej *Towards a common European Union immigration policy*. Dostopno na http://ec.europa.eu/justice_home/fsj/immigration/fsj_immigration_intro_en.htm (7. 7. 2008).

Imigrant: grožnja

Uradna imigracijska politika Evropske unije je uvrščena v nabor odgovorov na varnostno problematiko⁷ (Bigo, 1994; Huysmans, 2000), pribežniki in njihov prihod pa so v tem pogledu razumljeni kot kalitev varnosti, kot sila, ki načjenja ali vsaj zamaje obstoječo varnost. Fraza »trdnjava Evropa« morda kljub na prvi pogled preprosti logiki pove več, kot želi, tudi ko govorimo o imigracijah. Meje stare celine so zamišljene kot branik, znotraj katerega je stabilno okolje. Znotraj so ljudje varni, vendar hkrati vedo, da ves čas, ko so znotraj, to pomeni, da obstaja tudi neki zunaj. Slednje je tisto, kar preži, kar vedno obdaja trdnjavo, česar ni mogoče odstraniti ne glede na to, kako močno si tisti, ki so notri, to želijo. Trdnjava je konec koncev postavljena ravno zato, da brani, da preprečuje vdor zunanjega, ki pa je ravno zato, ker se ga tisti, ki so notri, zavedajo, vedno hkrati tudi znotraj. Vseprisotnosti zunanjega ni mogoče odmisлити, je konstitutivni del notranjega. Vendar je kljub temu nevzdržno, da imigrantom, ki prihajajo od zunaj, očitno uspe načeti navidezno vzpostavljen red tistega, kar je znotraj. To je tisti dodaten element, ki še zaostri jedro potencialnosti. Vsakodnevni prihodi migrantov so eksces, napoved skorajšnjega sesutja predpostavljene idile tistih, ki so znotraj. Implicitno je imigrant zato kontrapol varnosti, pomeni nevarnost, ali, z drugimi besedami, pribežnik pomeni grožnjo.

Toda postavlja se vprašanje, zakaj je status imigrantov reduciran na grožnjo. Od kod jim podeljena potencialnost, skozi katero se prikazuje grožnja, nenehni zdaj-zdaj uresničitve tistega, kar se napoveduje, torej zamajanja varnosti in razbitje »normalnega« stanja? Prihajajoče priseljence moramo v tem pogledu razumeti celo kot obrnjeno temporalnost. Valovi prišlekov so jasni, ni jih mogoče prezreti. Vidimo jih in vemo, da imigrantskega toka ni mogoče prekiniti. Ravno to neposredno polje vidnosti priča o tem, da imigranti prihajajo. Vse je jasno, interpretacija ni potrebna. Prav očitnost, ta »čisti« dokaz pred našimi očmi, se mora zgoditi, da bi naposled vnazaj realiziral grožnjo. Vdor nevarnosti mora prodreti v jedro tistega »znotraj«, da bi grožnjo sploh lahko mislili.

Zanima nas, in o tem sledi tudi premislek, zakaj so imigranti prežee, že in hkrati še-ne v vsej svoji potencialnosti aktualizirana grožnja, ki pa je z vsakim dnem in z vsako barkačo, ki pristane na obalah Evrope, bliže svoji izpolnitvi. Toda preden odgovorimo na to vprašanje, je smiselno očrtati, kako se vzpostavlja imigracijska politika Evropske unije kot varnostna dilema. Premisliti je treba, katere so strateške linije, prek katerih je v zadnjih dobrih petdesetih letih transformirani evropski politični prostor vključil v svoj nabor politik tudi skupno upravljanje azilne politike in imigracijskih tokov.

Vrsta avtorjev (glej npr. Huysmans, 2006; Ole Waever, 2002) trdi, da se je predvsem po končani hladni vojni razumevanje varnostnega vprašanja v mednarodnem okolju močno spremenilo. Nedvomna kriza omenjene problematike je nastala predvsem zaradi neposredne izgube doktrinalnih in strateških vsebin v njenem okviru, vključujoč »klasično« vodenje vojn, vojaškega povezovanja, preprečevanje morebitnih oboroženih spopadov ipd. Če je bila védnost o varnosti bolj ali manj

vezana na področje vojske in obrambnih aktivnosti, se je po spremembi v razmerjih v mednarodnem sistemu pojavila zev, ki so jo oblastne strukture držav morale zapolniti. Koncept varnosti je moral pokriti in prevzeti nov objekt, s katerim bi se lahko ukvarjal. Izpraznjena identiteta področja taka ni mogla ostati: če je želela obstati, je morala vase vključiti nova polja upravljanja.

V tej luči so migracijski tokovi postajali vse bolj aktualno vprašanje, ki ga je bilo treba proučiti kot potencialni konfliktni element znotraj držav in tudi v mednarodnem okolju (cf. Weiner, 1992). Toda imigranti in begunci niso bili kar na lepem identificirani kot potencialni rušilni element znotraj stabilnega okolja, temveč so bili v prevladujočem diskurzu postopno označeni kot rizična skupina in predmet bojazni. Priseljenci naj bi pomenili nevarnost, da kot katalizator sprožijo konflikt med državo, iz katere prihajajo, in državo, v katero so namenjeni. Prav tako naj bi pomenili grožnjo političnemu sistemu in kulturnemu okolju gostujoče države, dojeti pa so lahko tudi kot socialni in gospodarsko obremenjujoč problem (Huysmans, 2006: 47–51). Gre za učinkovite efekte, ki na eni strani delujejo kot sila razdora sistema, na drugi kot sila kontinuitete in ohranjanja obstoječega. Zato je diskurz varnosti vedno dramatiziran, predstavljen kot tematika, ki zahteva nenehno pozornost, nenehno ponavljanje in obnavljanje vzrokov, ki jo vzdržujejo. Kot tako jo oblast želi in ne nazadnje tudi rešuje z izrednimi ukrepi (Buzan et al., 1998: 26). Dolar (2004: 123) opozarja, da je to načrtna stava oblasti. Namreč, z ekscesivno in spektakularno vidnostjo realizirane grožnje vse manifestacije oblasti obda z nevidno grožnjo in ji tako zagotovi ustrezno avtoriteto. S tem ko je uporabljena presežna vidnost, ko so v igri fantazmatski učinki s skrbno uporabljenimi pripomočki, potem masivna uprizoritev realizirane grožnje izzove največji odvratilni učinek.

Stapljanje migracijskega vprašanja z varnostno problematiko (*securitisation of migration*) se nikoli ne materializira v praznem prostoru. Ni vakuumskega okolja, kjer bi bila neka grožnja ali nevarnost »resnična« in bi bila kot taka univerzalno pripoznana, temveč je vedno produkt specifičnih družbeno-političnih razmerij. Bigo (2002: 65) tako trdi, da je tovrstni diskurz produkt instrumentalnih prijemov in že omenjenih mnogovrstnih manifestacij oblasti, administrativnih praks in ne nazadnje z njimi povezanih analitikov varnostnih problematik. Ali, kot pravi Dolar (2004), grožnja, ki leži v bistvu avtoritete in oblasti, ima svoj pravi medij v jeziku, v različnih modalitetah njegove rabe, ki so diskurzi. Če ni oblasti brez opore v diskurzu, potem tudi ni diskurza brez reference na grožnjo, ki ohranja avtoriteto.

Trdimo torej, da je imigracijska politika nekakšna gesta, ki oblasti rabi kot predočanje grožnje. Ta je vedno prisotna, tukaj in zdaj, vendar hkrati neimenljiva in neizreklija. »Ohranjanje nevidne grožnje, ohranjanje grožnje v nevidnosti, ohranjanje njene potencialnosti je eno poglavitnih opravil oblasti.« (Dolar, 2004: 120) Oblast mora ves čas delovati tako, da drži grožnjo v nenehni pripravljenosti. Vzdrževati mora mejno točko, kjer ves čas obstaja ta potencialnost, ki se lahko iz grožnje preoblikuje v katastrofo ali vsaj v težko izkušnjo. Ob tem imigrant, ki pristaja na obalah Evropske unije, ne potrebuje dodatnih razlag. Več kot očitno deluje kot takojšen in viden prikaz »resničnosti« grožnje. Splošno prepričanje gre nekako takole: če povezuje potrebuje skupno imigracijsko politiko kot kontra-silo tej nevarnosti, nihče ne more trditi, da je problem zanemarljiv. Imigranti so grožnja, če jih take dela prav evropska imigrantska politika. Slednja je eden ključnih elementov, ki konstituira in vzdržuje pribežnike v pomenskih okvirih predaktualnosti, ki hkrati napotuje k vedno vnaprej odloženi grožnji. Kot smo že dejali, vedno novi odgovori in strategije za odpravo problema migracij pripelje k dozdevku o še bolj preteči nevarnosti. Politike so torej tiste, ki grožnjo vzpostavljajo. Osmišljanje prihajajočih migrantov kot nevarnosti, grožnje, je imanentno oblasti in je zato grožnja migrantov grožnja oblasti.

To je tudi točka, kjer je oblast morda najbolj učinkovita. Oblast ne grozi neposredno, vendar mora to kljub temu početi, če želi ohranjati svojo avtoriteto. Kreirati mora atmosfero, kjer izkazuje svojo moč, vendar pa je neposredno v popolni meri ne udejanji. Kajti eksplikacija slednje se izčrpa (pre)hitro, in arbitrarnost, nemoč oblasti bi se razgalila, s tem pa bi njena moč usahnila. Avtoriteta mora temeljiti na vedno napovedujoči se uresničitvi grožnje. Toda nikakor ni nujno, da je ta premočrtna, torej od oblasti k tistemu, nad katerim se izvaja. Grožnja lahko deluje tudi na veliko bolj kompleksni ravni, ki pa je zato hkrati morda tudi učinkovitejša. Kot pravi Dolar (2004: 126), »oblast postane organizirana kot obramba pred nevidno grožnjo, grožnjo, ki jo pomeni neki vseprisotni nasprotnik. Oblast se sama predstavlja kot žrtev, žrtev nevidnih groženj, in ne preostane ji nič drugega, kot da se brani«. Tako kot se nevarnost hitro širi, mora odreagirati tudi oblast; ta se zato na vseprisotnost prve odzove tako, da je tudi sama vseprisotna. Grožnja, vzpostavljena kot nasprotni pol avtoritete, tako legitimira izvajanje oblasti. Še več, »oblast, ki je sama ogrožena, je oblast, ki lahko prestopi svoje meje, se v imenu varnosti odreše svojih varoval, in to prav spričo domnevne grožnje, ki ji domnevno streže po življenju« (Dolar, 2004: 130). Mar ne počne ravno tega tudi Evropska unija? Imigracijske politike so razumljene kot prijemi varovanja. Migracije pomenijo varnostno dilemo evropskih držav, imigranti pa so obravnavani, kot da ogrožajo varnost. Prišleki so postavljeni v ekskluzivni položaj, v stanje izjeme. So nekako potisnjeni zunaj reda (zakonskega, vrednotnega ipd.) družbe, v katero so vpadli. Vendar to po drugi strani ne pomeni, da so zunaj avtoritete, ki jih je izključila. Nasprotno, oblast in sila zakona se ohranjata ravno v relaciji s tem zunanjim (Diken, 2004).

Toda funkcija grožnje ni le v tem, da ohranja oblast, temveč je pomembno tudi, da je naše dojemanje imigrantov kot rizične skupine zasnovano na dojemanju države (ali kakršnekoli druge oblike političnega prostora) kot telesa, ki ga je treba zaščititi. Tako povezuva imigrantov in nevarnosti, ki naj bi jo prinašali s seboj, ni osmišljeno le kot načenjanje funkcionalne integritete in neodvisne identitete politične enote. Je hkrati vedno tudi politično dejanje, ki zahteva enotnost in avtonomnost skupnosti.

Stabilnost identitete določenega političnega prostora ali skupnosti je tista, ki jo je treba ves čas ohranjati. Ves čas se mora perpetuirati ideja enotnosti, povezanosti političnega telesa v organsko celoto, ki mora biti predočena tako, da bi sploh lahko obdržalo lastno eksistenco. Zato skupnost potrebuje nekaj, s čimer se identificira in substancializira. In kje tu nastopi imigrant? Diskurz o grožnji, poosebljeni v »ilegalnih« imigrantih, je ravno tisti element, ki »priča« o tem, da obstaja neka harmonija v določeni družbi. Logika, ki stoji za to idejo, je, da če te harmonije ni, potem tudi obstoj grožnje ni smiseln. Diskurz grožnje ima torej svoj vir v ideji, da ima nekdo ali nekaj, kar grozi, potencial narušiti »normalno« delovanje določene družbe. Toda tovrstne domneve temeljijo na anticipaciji. Redko kdaj imamo neposreden stik z imigranti; toda kljub temu se »samo po sebi« napoveduje, da se bodo grožnje njihovega širjenja in s tem širjenja kriminalitete in vseobsegajoče nevarnosti uresničile. Anticipacija grožnje tako ne temelji le na preteklih izkušnjah, na teh je zasnovana celo zelo redko. Pričakovanje je vedno hkrati tudi pričakovanje neznanega, gosta megla, v katero je treba stopiti in zaradi katere je grožnja to, kar je. Neznano je konstitutivni element grožnje, je njen osnovni element, ki straši, ki se napoveduje, da se bo uresničil, in se hkrati izmuzljivo premakne v prihodnost malo pred trenutkom, ko mislimo, da smo se mu (misleč, da nehote) približali. Vedno znova napovedujoč se prihod destruktivnega elementa se nam kaže kot potencialnost odvzema jedra in bistva določene politične skupnosti. Identiteta slednje bi bila omajana, če ne bi imela Drugega, če ne bi bila vezana na tisto zunanje, ki ga mora misliti ob sebi, če želi, da bi se njena identiteta ohranjala in ohranjala smisel. V

tem pogledu so prišleki tisti nemogoči dejavnik, ki je hkrati vedno tudi nujen: ni se ga mogoče znebiti, potreben je ravno, če želi skupnost ohraniti navidezno polnost.

Imigracijske politike so gesta, ki na neki ravni deluje, kot da se sooča z grožnjo, ki se jo *trudi* odpravljati. Toda ravno v tej prvini je bistvo teh politik. Gre za to, da je vedno prisotna neka konstantnost. Vedno se grožnja odpravlja, posel ostaja nedokončan. Ne glede na to, koliko truda je vloženega v odpravljanje težav, ne glede na to, kako pristopimo k problematiki, ta vedno ostaja. Še več, politike vedno težijo k novim prijemom, k novim zamislim in še rigoroznejšemu zaostrovanju ukrepov. Paradokсно, radikalizacija problema vodi k pripoznanju, da je težava večja, kot je bila na začetku. Kot da je val imigrantov vedno prisotna, živa entiteta, ki se na nove prijeme odzove tako, da spremeni svoj tok, obliko in način delovanja in je posledično vedno znova treba prilagajati tudi politike. Imigracijske politike se izvajajo zato, da grožnja ne bi bila nikoli odpravljena, temveč, ravno nasprotno, da bi bila tukaj in bi na tem mestu tudi ostala. Kot je bilo že rečeno, prisotna mora biti, ker napaja identiteto politične skupnosti, predstavlja njeno polnilo. Je orientacijska točka, prek katere se olajšano umešča v določen prostor in najde temelj, na katerem se lahko vzpostavi.

Varnost, imigracije, biooblast

V nadaljevanju bomo zgornja dognanja premišljali skozi Foucaultov koncept biooblasti. Gre za (moderne) oblastne mehanizme upravljanja biološkega življenja; s tem ko se oblast osredotoča na življenje, ne gre več le za vprašanje, kako čim učinkoviteje nadzorovati določen teritorij, temveč je po Foucaultu enako, če ne pomembnejše tudi, kako se oblast izvaja na ravni človeka-kot-živega-bitja, gre torej za politiko teles. Ukvarjali se bomo z biopolitiko varnosti, pri čemer bo v središču predvsem analiza, kako vprašanje varnosti deluje kot biopolitična metoda upravljanja in politične subjektivacije. Toda preden odgovorimo na zastavljeno dilemo, je na mestu, da najprej na kratko predstavimo Foucaultov koncept biopolitike, nato pa ga, kot je bilo že rečeno, povežemo z vprašanjem varnosti.

Po Foucaultu je biopolitika način intervencije in regulacije populacije. Francoski filozof trdi, da uvedba »različnih tehnik obvladovanja teles in nadzorovanja populacije« (Foucault, 1984: 262) pomeni začetek dobe biooblasti. Pred tem je imela suverena oblast dolgo pravico odločati o življenju in smrti, kar je pravzaprav juridična oblika suverenosti klasične dobe, kjer je suveren smel odločati tako rekoč o vsem in vsakomer. Od 17. stoletja naprej pa je v središču oblastnih razmerij posameznik oziroma njegovo telo, njegovo življenje. Oblast, ki pušča (še več, spodbuja) živeti in pusti umreti, je ključna maksima, ki opredeli koncept biooblasti in je pravzaprav prevrat dotlej dolgo veljavnega dojemanja suverenosti (Foucault, 1997: 241). V najbolj splošnem pomenu koncept biooblasti osvetljuje, kako oblast z (racionalnimi) prijemi intervenira nad vitalnostjo človeka. Gre za upravljanje nad življenji-telesi, v individualnem in kolektivnem smislu, pri čemer oblastne strukture vzpostavljajo režime vednosti o vprašanih, kot so rojstvo, umrljivost, zdravje ipd. (Rabinow in Rose, 2006). Strategije intervencije nad kolektivnim obstojem določene družbe se izvajajo v imenu življenja in zdravja, varnosti, kategorije, kot so rasa, etničnost in spol, pa so osmišljene v okvirih genetičnih in bioloških razporejanj/delitev.

Nove oblastne strategije pomenijo uverturo v moderno dobo, kjer so družbene politične strategije usmerjene na telesa in življenja posameznikov. Zato Foucault (1990: 143) pravi, da je moderni človek žival, čigar politika se dotika predvsem njegovega obstoja kot živega bitja. To je

tudi prehod od teritorialne države k državi populacije. Toda treba je poudariti, da ne gre preprosto za menjavo ene oblike oblastnih razmerij z drugo, ali, z besedami Foucaulta (2003: 241): »Ne bi ravno rekel, da je bila suverenova pravica – vzeti življenje ali pustiti živeti – nadomeščena, temveč jo je dopolnila nova pravica, ki ne izbriše stare, temveč vanjo prodira, jo prežema.«

Poleg biooblasti pa Foucault uvede tudi pomemben koncept *gouvernementalité*, ki med drugim zajema razmerje med varnostjo, teritorijem in populacijo (Foucault, 2007; glej tudi Hindess, 1997). Gre, preprosto povedano, za obliko oblasti, prek katere se določeni družbi oziroma populaciji vlada prek subtilnih, manj eksplicitno imponiranih oblastnih prijemov. Taka tehnika je na primer oblastna tehnika samoreguliranja in samokontrole posameznikov, ki jo ohranjajo normative predpostavke drugih članov družbe in način delovanja institucij, tako državnih kot tudi nedržavnih. Samovladanje posameznikov kot oblika biopolitike je način upravljanja družbe, skupnosti ali populacije. Je posredna, vendar zato nič manj učinkovita oblika vladanja. Ravno nasprotno, tovrstni regulatorni protokoli so – ko se zdi, da državni aparat ali njene institucije ne posegajo v intimo posameznika, vendar hkrati njeni mehanizmi delujejo na mikroravni, na samih telesih posameznikov – učinkovita oblika oblastnih vzorcev. Ti so pogosto usmerjeni k vprašanju varnosti posameznikov, pri čemer je na primer upravljanje ali izvajanje določenih javnih politik kanalizirano skozi diskurz varnostne problematike in varovanja življenj. Tako je ideja varnosti ena glavnih komponent (liberalnega) upravljanja in je hkrati v smislu delovanja na ravni populacije bistveno biopolitična (Gordon, 1991). Zato lahko rečemo, da so regulatorni mehanizmi biopolitike hkrati tudi varnostni mehanizmi, usmerjeni k optimiziranju in reguliranju življenja (Foucault, 1997: 246). Varnost kot metoda upravljanja deluje na ravni serij mogočih in verjetnih dogodkov. Za slednje preverja, kakšne so možnosti za njeno uresničitev (potencialnost!) in hkrati že pripravlja odgovore nanje. Medtem ko je suverenost usmerjena k teritoriju, je biopolitika skozi vprašanje varnosti osredotočena na telo posameznika, na populacijo.

Zato je treba v tej luči razumeti imigracijske politike Evropske unije, ko se prek biopolitične védnosti pomensko polni status »ilegalnih« imigrantov in njihovih dejanj. Reprezentacije pribežnika kot bolnega in izčrpanega telesa, potencialnega terorista ipd., igrajo pomembno vlogo v upravljalških mehanizmi, ko se vzpostavljajo uradne politike kompleksnega nadzora meja. Slednje zato nikakor ne ostanejo zgolj teritorialne meje, temveč pomenijo tudi diferenciacijo na podlagi rase, razreda, zdravja in drugih kategorij. To je ena bistvenih tehnik Evropske unije, ko med članicami ruši teritorialne meje in ustvarja svoboščine, kot so prost pretok blaga, storitev in oseb. Vendar, in to je ključno, hkrati ko se vzpostavljajo te svoboščine in pravice, je nujno treba potegniti markacijsko črto, do koder te svoboščine veljajo. Najbolj jasno se ta črta ne more izrisati zgolj v teritorialnem pogledu, potrebna je tudi jasna simbolna meja. Ta pa se skozi biooblastne mehanizme konkretizira (tudi) na telesih »ilegalnih« imigrantov. Ti so tisti, ki so zgolj gola življenja (cf. Agamben, 2004), njihova obrobna prisotnost kaže na to, kaj populacija v okviru Unije ni. Torej, njihov status, njihova telesa so prezentirana kot tujek (spomnimo se samo, da delavci v zasilnih taboriščih na obalah Evropske unije imigrantom pomagajo v zaščitnih oblekah, rokavicah in z maskami na obrazih!), potencialna krnitev reda prostora (ne samo v teritorialnem pogledu, temveč tudi populacije), v katerega želijo »vdreti«. Očitno je, da biooblastni mehanizmi ne delujejo zgolj in samo na imigrante, saj bi bilo preveč preprosto trditi, da imajo učinek zgolj na »ilegalne« pribežnike. Navsezadnje smo že v prvem delu pričujočega besedila ugotovili, da se prek imigracijskih politik ohranja in regulira celotna populacija. Varnostna problematika na način optimizacije in regulacije življenja postane

sredstvo identificiranja in nevtraliziranja elementov in/ali problemov, težav, znotraj populacije. Z naslavljanjem verjetnih tveganj in groženj lahko oblast ravno prek vprašanja varnosti regulira biološka vprašanja in vprašanja življenja posameznikov samih. Skrb za življenje in njegovo varovanje, in to je eden ključnih vidikov, sta postavki, ki sta dojeti kot ogroženi in njuna zaščita pomeni zaščito populacije in v okviru slednje tudi posameznika (glej Salter, 2006). Dobro in zdravo življenje individuuma je dokaz dobre kondicije celotne populacije in nasprotno – vitalnost populacije je skorajda nujna predpostavka, da je tudi življenje posameznika lahko zdravo, dobro, koristno ipd. V tem smislu lahko razumemo tudi varnostno vprašanje v okviru imigracijskih politik, saj v prevladujoči podobi nezdravo telo imigranta sporoča, da je tisto, kar se nahaja zunaj Evropske unije, septično. V tem hierarhičnem razmerju pa seveda evropski prostor na drugi strani pomeni vitalnost, populacija v njenem okviru pa je krepka in zdrava.

Takšno tehnologijo je mogoče poimenovati razmejevanje (cf. Thobani, 2000), kjer so določena telesa označena kot »zunanja« in s tem fizično zarišejo mejo populacije, ki so ji ta telesa zunanja. Ena bistvenih potez ali značilnosti pri konstituciji skupnosti je nadzor nad mobilnostjo populacije. Arhitektura tovrstnega nadzora ni postavljena v smislu izrazitega centra, ki bi postavljajl pravila ali določal meje gibanja posameznikov. Tovrstno strukturo kontrole mobilnosti populacije bolje ponazori metafora večtočkovnosti ali heterogenosti polj oblastnih razmerij, saj pri regulaciji državljanov/državljanstva, migrantov, beguncev ipd. ves čas deluje, seveda v prepletu in medsebojni odvisnosti, tako mednarodna kontrola kot tudi »notranji« nadzor.

Te razlikujoče geste, ki ne prevzemajo le materialnih oblik, temveč tudi simbolične in diskurzivne, so disciplinarne prakse oblasti. Namreč, omenjene tehnologije ne organizirajo le prostora in mobilnosti ljudi v njem, niso le varnostni mehanizem geopolitičnega in gospodarskega območja, temveč določajo tudi identiteto posameznikov in skupnosti.

Kako in na kakšen način? Za Foucaulta načini in tehnike, prek katerih moderne države ali druge oblike političnih organiziranosti želijo upravljati oz. nadzorovati populacijo, delujejo na interese populacije »na ravni zavesti vsakega posameznika, ki je del populacije in tiste interese, ki so dojeti kot interes celotne populacije ne glede na to, kakšni so partikularni interesi ali želje posameznikov, ki sestavljajo to populacijo« (Foucault, 1991: 100). V praksi imigracijskih politik je pravkar povedano mogoče ponazoriti z načinom reprezentacije prišlekov kot tistih, ki jim mora biti zagotovljeno dostojno življenje.

Imigranti ne igrajo samo vloge grožnje, temveč, kot smo videli v prvem delu tega prispevka, se na njih izkazuje tudi ideja o nujnem spoštovanju prišlekov in (v liberalni maniri) tolerance do njih. To ne pomeni, da imigrant preneha biti mišljen kot prihajajoča nevarnost – nikakor ne –, vendar pa se ji pridruži ideja o strpnosti *do* priseljencev, ki je bolj napotena k tistim, na katere nevarnost preži. Vloga ideje o toleranci in nujnem spoštovanju človeške integritete imigrantov je torej prej vodilo državljanom Evropske unije, je oblastna tehnologija, katere ciljni subjekt ni priseljenec, temveč na subtilen način zasukan k tistim, ki so državljani držav članic. Mar ni ta imperativ, ki ga zahteva (neo)liberalna logika, več kot dovoljšen dokaz, da tu ne gre (le) za imigranta, temveč da je ravno na *nas*, da »visokoetične« norme uresničimo, jih udejanjimo in se zanje zavzemamo? Gre za moralne vrednote (spoštovanje do drugega, svoboda drugega ...), ki so ravno zato, ker veljajo za moralne, »v svojem bistvu nesporne«, kar seveda pomeni, da jih ni treba vsiljevati. Čeprav, kot smo videli, vseeno pomenijo neko »nujo«, od nas zahtevajo, da jih uresničujemo oziroma spoštujemo. Na tem mestu smo priča nekakšni pretanjeni tehniki, ki jo lahko ponazorimo s stavkom: »seveda me nihče ne sili, da sem do prišlekov strpen, vendar ker je to prav (moralni imperativ) in z njimi sočustvujem, seveda bom«. Morda

⁸ Tudi Foucault (2007, 2008) opozarja na historične variacije racionalnosti svobode in varnostnega aparata. Da bi torej razumeli, kako oblast definira varnostno agendo in kako se slednja skozi obdobja spreminja, je potrebna analiza različnih historičnih oblik vladanja in njenih povezav z varnostnimi praksami.

tu z vidika filozofije morale ni nič novega, vendar lahko stavek ponazori način delovanja tehnologij sebstva. Ideja je, da se posamezniku zdi, da ga nihče v nič ne sili, da odloča sam in da racionalno presodi, kako bo ravnal, deloval itd., vendar pa hkrati nanj oziroma na širši družbeni prostor deluje oblastna strategija (ki pa jo udejjanja prav posameznik s svojim delovanjem), ki je pravzaprav tehnika subjektivacije.

Toda ti nazori o pomoči imigrantom, spoštovanju različnosti itd. imajo še eno implikacijo. Vztrajno ponavljanje, da je treba spoštovati človekove pravice tudi v primeru imigrantov, nakazuje na to, da te pravice državljani Evropske unije že posedujejo. Da so slednjim zagotovljene, je tako rekoč jasno samo po sebi, sploh ob zavedanju, da jih ima tudi nekdo, ki je *ilegalno* v Evropski uniji. Skozi diskurz teče torej sporočilo, da so ljudje v Evropski uniji ne le varni, temveč tudi svobodni. Tu vidimo, da nikakor ne velja več pravilo manj svobode je več varnosti. Tu velja kvečjemu varnost *cum* svoboda.⁸ Svoboda ne vznikne le zato, ker bi med varnostjo in svobodo obstajala neka povezava, temveč prej kot rezultat liberalne ideje, da mora ravno svoboda zagotavljati temelj aktivnosti oblasti (Rose, 1999). V liberalnih demokracijah so subjektu najprej dane svoboda in človekove pravice: Predpostavka avtonomnega, izbirajočega in svobodnega sebstva kot vrednote, ideala, objektivne opore in legitimne politične aktivnosti prežema politično miselnost modernega zahoda (Rose, 1992; poudaril M.B.). Kaj to pomeni? Za pravkar povedano lahko rečemo, da je prav v okviru migracijskega diskurza mogoče razbrati, kako se oblast navidezno odmakne od zagotavljanja svobode. Vse, kar naredi, je, da »posreduje« sporočilo o nujnem zagotavljanju osnovnih svoboščin. Govori torej, da si svobodo zagotavljamo sami. Posamezniki smo tisti, ki svoboščine ohranjamo tako, da svoboščine drugega spoštujemo, jih, tako rekoč, ne transgresiramo. Odgovornost za perpetuiranje sistema, načina delovanja družbe, je preložena na posameznika; individuum je tisti, ki se samoregulira. Oblast je v okviru te logike tu le zato, da te svoboščine ohranja – delovati mora tako, kakor da jih »le« ohranja, ne pa zagotavlja. Na tem mestu lahko zato rečemo, da oblastne tehnike delujejo skozi preplet politične retorike, institucionalnih praks in posameznikove zavesti. Individuum se skozi to shemo dojema kot avtonomen, neodvisen in samozadosten, pri čemer se zaveda, da je tudi spoštovanje svobode drugih način zagotavljanja lastnega zadovoljstva, sreče in ne nazadnje tudi materialne eksistence. Imigracijske politike tako poganjajo tudi gospodarski sistem Evropske unije: posameznik se prek njih zaveda, da je »v igri« čedalje več igralcev, zato mora poskrbeti zase, mora si zagotoviti lastno mesto v sistemu. Vnovič se izkaže, da je priseljenec navdan z dvojno vlogo, je hkrati tisti, ki je nosilec sporočila o svobodi in enakosti vsakogar, in je hkrati (vsaj) tekmeč v sistemu.

Sklep

V članku smo pogledali v jedro evropskih priseljenjskih politik prek igre dvojnosti. Skozi uvodni primer se je izrisala na prvi pogled enigmatična igra dvopolnosti, v kateri so imigranti po eni strani nastopali kot grožnja in prežeča nevarnost, po drugi pa med državljani Evropske unije izzovejo sočutje, ki zahteva pozive k strpnosti in spoštovanju človekovih pravic.

Ob ekspoziciji prišlekov kot grožnje se je izkazalo, da nastopajo kot območje liminalnosti – identiteta Evropske unije je od njih odvisna in so zato v tem pogledu na robnem polju, ki se hkrati izkazuje kot zunanje omenjeni politični tvorbi, vendar je obenem vedno že njen

konstitutivni del in kot tak imanenten. Oblast grožnjo potrebuje, mora jo predočati, mora posredovati njeno potencialno uresničitev. Uvodoma smo s pomočjo na kratko predstavljenega načina delovanja reprezentacij zdopskih delavcev iz Vzhodne Evrope omeniti tudi problematiko, kam je grožnja (ki jo posebejajo ti delavci) postavljena, kako je umeščena in na kakšen način se pozicionira. Skozi teoretično refleksijo smo pokazali, da je vedno-že v ambivalentnem položaju, kar pomeni tudi, da je ravno njena nedoločljivost na relaciji znotraj/zunaj prav njen pogoj možnosti. Ta njena liminalna identiteta je prav gotovo nekaj, kar oblasti ustreza, saj je, kot smo pokazali, prav taka najučinkovitejša.

Toda trditi, da je podpihovanje občutka nevarnosti zgolj enostranska in preprosta poteza oblasti, bi bilo očitno reduciranje kompleksnosti oblastnih vzorcev in družbene realnosti na splošno. Tudi preigravanje nocij o grožnji in svobodi implicira ravno prepletenost oblastnih vzorcev in polimorfni tehniki subjugacij. Liberalna demokracija ustvarja mašino ali »mehanizem, ki mora nenehno arbitrirati med svobodo in varnostjo posameznikov s sklicevanjem na [...] pojem grožnje« (Foucault, 2008: 66). To manevriranje, nenehno pozicioniranje in repozicioniranje načina dojemanja priseljencev kaže na to, da enoznačnega načina izvrševanja oblasti ni. Oblastne tehnike so večplastne in heterogene, kar smo pokazali tudi z uvedbo Foucaultovega koncepta biopolitike oz. biooblasti. Še enkrat s Foucaultom: Pogoj možnosti oblasti [...] ni v obstoju ene same osrednje točke, v enem samem viru suverenosti, iz katere bi izhajale druge; je substrat razmerij sil v gibanju, ki zaradi neenakosti vedno ogrožajo točke oblasti, slednje pa so vedno lokalne in nestalne. Oblast je vseprisotna zato [...], ker nastaja iz enega trenutka v drugega, v vsaki točki, od ene točke do druge (Foucault, 1990: 93). Z razgaljenjem načina posredovanja in udejanjanja imigracijskih politik se je v končni instanci pokazalo, da je oblast povsod, ker tudi izvira iz povsod. Deluje v rizomski strukturi, mrežno, na vsakem posamezniku in iz vsakega posameznika (glej Jessop, 2007). Slednje se je pokazalo predvsem prek povezave liberalne ideje tolerance s priseljenci. Skozi imigracijske politike sočutje in spoštovanje nista vsiljena ali delegirana, temveč ju posameznik privzema kot lasten način razumevanja sveta, po katerem deluje in igra aktivno vlogo. V tem razmerju tako posameznik oblast imponira sam nase, oblast nanj deluje in hkrati iz njega izhaja.

Literatura

- AGAMBEN, G. (2004): *Homo sacer: Suverena oblast in golo življenje*. Ljubljana, Študentska založba.
- BALIBAR, É. (2007): *Mi, državljani Evrope? Meje, država, ljudstvo*. Ljubljana, Založba Sophia.
- BIGO, D. (1994): The European Internal Security Field: Stakes and Rivalries in a Newly Developing Area of Police Intervention. V: DEN BOER, M., ANDERSEN, M. (ur.): *Policing Across National Boundaries*. London, Pinter, 161–173.
- BUZAN, B., WAEVER, O., DE WILDE, J. (1998): *Security. A New Framework for Analysis*. London, Lynne Rienner.
- DIKEN, B. (2004): *From Refugee Camps to Gated Communities: Biopolitics and the End of the City*. *Citizenship Studies*, 8, 1, 83–106.
- DOLAR, M. (2004): *Moč nevidnega*. *Problemi*, XLII, 1–2, 113–131.
- FLEMING, L. (2006): *Gambia – new front in migrant trade*. *BBC News*. Dostopno na internetni strani: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/5383080.stm> (10. 3. 2007).
- FOUCAULT, M. (1986): *The Foucault Reader*. RABINOW, P. (ur.), London, Penguin.

- FOUCAULT, M. (1990): *The History of Sexuality: An Introduction*. New York, Vintage.
- FOUCAULT, M. (1991): Governmentality. V: BURCHELL, G., GORDON, C., MILLER, P. (ur.): *The Foucault Effect: Studies in Governmentality*. Chicago, IL, University of Chicago Press, 187–205.
- FOUCAULT, M. (1997): *Society Must Be Defended: Lectures at the Collège de France 1975–1976*. New York, Picador.
- FOUCAULT, M., DAVIDSON, A. I. (2007): *Security, territory, population. Lectures at the Collège de France, 1977–1978*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire, New York, Palgrave Macmillan.
- FOUCAULT, M., SENNELART, M. (2008): *The Birth of Biopolitics. Lectures at College de France, 1978–79*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire, Palgrave Macmillan.
- GORDON, C. (1991): Governmental Rationality: An Introduction. V: BURCHELL, G., GORDON, C., MILLER, P. (ur.): *The Foucault Effect: Studies in Governmentalit*. Chicago, IL, University of Chicago Press, 1–51.
- HINDESS, B. (1997): *Politics and governmentality*. *Economy and Society*, 26, 2, 257–272.
- HUYSMANS, J. (2000): *The European Union and the Securitization of Migration*. *Journal of Common Market Studies*, 38, 5, 751–777.
- HUYSMANS, J. (2006): *The politics of Insecurity. Fear, Migration and Asylum in EU*. London, Routledge.
- JESSOP, B. (2007): *From micro-powers to governmentality: Foucault's work on statehood, state formation, statecraft and state power*. *Political Geography*, 26, 34–40.
- KUUS, M. (2004): *Europe's Eastern expansions and the reinscription of otherness in East-Central Europe*. *Progress in Human Geography*, 28, 4, 472–489.
- PIJPERS, R. (2006): *Help! The Poles are coming: narrating a contemporary moral panic*. *Geogr. Ann.*, 88 B, 1, 91–103.
- RABINOW, P., ROSE, N. (2006): *Biopower Today*. *BioSocieties*, 1, 195–217.
- ROSE, N. (1992): Governing the enterprising self. V: HEELAS, MORRIS (ur.): *The Values of the Enterprise Culture: the moral debate*. London, Routledge.
- ROSE, N. (1999): *Powers of Freedom. Reframing Political Thought*. Cambridge, Cambridge University Press.
- SALTER, M. B. (2006): *The Global Visa Regime and the Political Technologies of the International Self: Borders, Bodies, Biopolitics*. *Alternatives: Global, Local, Political*, 31, 2, 167–89.
- SILVERSTEIN, P. A. (2005): *Immigrant Racialization and the New Savage Slot: Race, Migration, and Immigration in the New Europe*. *Annual Review of Anthropology*, 34, 363–384.
- Taking forward the common immigration and asylum policy for Europe (IP/08/948)*, dostopno na internetni strani: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/08/948&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> (16. 7. 2008).
- THOBANI, S. (2000): *Nationalizing Canadians: bordering immigrant women in the late twentieth century*. *Canadian Journal of Women and the Law*, 12, 2, 279–312.
- Towards a common European Union immigration policy*, dostopno na internetni strani: http://ec.europa.eu/justice_home/fsj/immigration/fsj_immigration_intro_en.htm (7. 7. 2008).
- TRTNIK, S. (2006): *Obramba Evrope pred priseljenci*. *Dnevnik*, 9. 10. 2007.
- WAEVER, O. (2002): *Security: A Conceptual History for International Relations*. Unpublished paper presented at annual meeting of International Studies Association in New Orleans, March 2002.
- WEINER, M. (1992/93): *Security, Stability, and International Migration*. *International Security*, 17, 3, 91–126.